

5. Поптал Content Marketing Institute // B2B Content Marketing 2020: Benchmarks, Budgets, and Trends.

6. Xiang, Z., & Fesenmaier, D. R. Big data analytics in tourism: Opportunities and challenges // Journal of Travel Research, 2022. №56 (3) С. 297-310.

7. Leung, D., Law, R., Van Hoof, H., & Buhalis, D. Social media in tourism and hospitality: A literature review // Journal of Travel & Tourism Marketing, 2023. №30 (1-2) С. 3-22.

FTAХА 06.71.57

Г.Қ. Ибрахымгабидолла
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қаласы
ibraggimova03@mail.ru

ЖАУАПТЫ ТУРИЗМ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ТУРИЗМ ҰЙЫМЫ (ЮНВТО) БҰҰ-Ң ҚАЖЕТТІЛІГІ РЕТІНДЕ

Туризм әлемдік экономиканың ең жылдам дамып келе жатқан салаларының бірі бола отырып, қоғам мен қоршаған ортаға айтарлықтай әсер етеді. Дегенмен, жаһандану және туристер ағынының артуы жағдайында туризмнің экологиялық және әлеуметтік ортаға әсері мәселесі өзекті болуда. БҰҰ-ң Дүниежүзілік туристік ұйымы (UNWTO) тұрақты дамудың негізгі элементі ретінде жауапты туризм тұжырымдамасын белсенді түрде алға жылжытуда. Қоршаған ортаның ластануы, әлеуметтік теңсіздік және мәдени бірігу проблемаларымен бетпе-бет келген туризм индустриясының тұрақты дамуын қамтамасыз ету қажеттілігімен негізделеді. Қоршаған ортаны қорғауға және жергілікті қауымдастықтарды қолдауға бағытталған жауапты туризм осы мәселелерді шешудің тиімді тәсілі болып табылады.

Жауапты туризм - бұл экологиялық, әлеуметтік және мәдени аспектілерді ескеретін саяхат түрі. Бұл туризм түрі жергілікті тұрғындардың мәдениетін құрметтеу, қоршаған ортаға теріс әсерді азайту және туристерді қабылдайтын қауымдастықтардың экономикалық әл-ауқатын арттыру сияқты аспектілерді қамтиды. ЮНВТО ұйымы бүкіл әлем бойынша туристер санының үлкен өсуін ескере отырып, жауапты туризм бұрынғыдан да қажет деп санайды. Қазіргі әлемде жаппай туризм көбінесе табиғаттың ластануына, инфрақұрылымның шамадан тыс жүктелуіне, жергілікті қауымдастықтардың дәстүрлі мәдениетін жоғалтуға және табиғи ресурстарды пайдалануға әкеледі. Сондықтан туризм туристерге де, хост елдерге де пайда әкелуі үшін белсенді шаралар қабылдау қажет.

Туризмді тұрақты дамыту идеологиясын насихаттау мен ілгерілетуге халықаралық ұйымдар зор үлес қосуда. 2002 жылды Халықаралық экотуризм жылы деп жариялау тұрақты, экологиялық бағдарланған дамуға жәрдемдесу үшін үкіметтердің, халықаралық, аймақтық және үкіметтік емес ұйымдардың бірлескен күш-жігеріне серпін берді.

Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) және оның құрылымдары қоршаған ортаны тұрақты басқарудың тиімді нысандарының бірі ретінде экотуризм идеяларын жүзеге асыруда әлемдік қауымдастықты біріктіруде үлкен рөл атқарады.

ЮНЕСКО қамқорлығымен – Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет жөніндегі ұйымы – ЮНЕСКО – «Адам және биосфера» бағдарламасы 1971 жылы құрылып, 110 мемлекетті біріктірді. Бағдарламаның негізгі қызметі мынадай проблемалық бағыттар бойынша жобаларды дайындауға және іске асыруға бағытталған: биологиялық әртүрлілікті сақтау және мониторингі, табиғи ресурстарды тұрақты басқару, жерді игерудегі әлеуметтік-мәдени және этникалық тәсілдерді біріктіру, биосфера желісін басқару резервтер және т.б.

ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұра комитеті ерекше қызығушылық тудыратын және жалпыға бірдей құндылығы бар аймақтарға «Дүниежүзілік мұра ескерткіші» мәртебесін беру құқығына ие. Бұл аумақтар кейіннен әлемдік қауымдастықтан қаржылық және ғылыми қолдау алады. «Адам және биосфера» бағдарламасының басты мақсаты – қоршаған ортаны қорғау іс-шараларының аймақтың дамуын жоққа шығармайтынын дәлелдеу.[1]

Туризм, адам қызметінің кез келген адам қызметінің түрі сияқты қоршаған ортаға әсер етеді. Оны ұйымдастыруға ойланбаған көзқарас табиғи ортаны пайдаланудың рұқсат етілген деңгейінен асып кетуге әкеліп соғады, бұл топырақ эрозиясын, 32 кірме жолды салумен байланысты ауаның ластануын және көлік құралдарының санын көбейтеді. ЮНВТО мәліметтері бойынша, соңғы 30 жылда әлемде

өсімдіктер мен жануарлар түрлерінің жалпы саны 30%-ға қысқарды, бұл адамның шаруашылық қызметі мен табиғи апаттардан ғана емес, туризмнің дамуымен де байланысты.

Мысалы, 1980 жылдары үкімет тарапынан белсенді түрде қолдау тапқан Түркиядағы Жерорта теңізі жағалауындағы жаппай туризм тым көп қонақүйлердің салынуы, туризм менеджменті мен даму жоспарларының үнемі өзгеруі, біртұтастың болмауы бірқатар жағымсыз салдарға әкелді осы саладағы нақты саясат, сондай-ақ бір жауапты орган жағалау сызығының кең бөлігіндегі табиғи ортаның нашарлауына себеп болды. Тағы бір мысал - Аспендегі (Австрия) әйгілі курорт. Бұл курортқа жыл сайын, әсіресе қысқы маусымда келетін туристер саны өте көп, бұл ауаның сапасына, қоршаған су объектілеріне және жалпы экожүйелердің жағдайына теріс әсер етеді. Нәтижесінде бұл курорттық аймақтың ластану деңгейі өнеркәсіптік аймақтармен салыстыруға келеді.

Туризмнің теріс әсерін бүгінгі күні көптеген дамушы елдер, әсіресе туристер жұмсайтын ресурстарды толықтыру және олардан туындаған тұрмыстық қалдықтарды шығару үшін жеткілікті техникалық және қаржылық мүмкіндіктері жоқ елдер бастан кешіруде. Жасыратыны жоқ, мұндай қалдықтардың көлемі туризмнің нысанасы болып табылатын елдің бүкіл тұрғындарының күнделікті қызметі кезінде пайда болғаннан әлдеқайда асып түседі. Туристер тұтынатын ресурстарға да қатысты, мысалы, жаяу серуендеу өте танымал әрекет болып табылатын Непалда отынның өткір тапшылығына қарамастан, әр турист күніне шамамен 6 кг ағаш жағады. Мысыр астанасы Каирде бір үлкен қонақүй бір жылда орташа табысы бар 3600 үй шаруашылығымен бірдей электр энергиясын тұтынады. Кариб теңізінде теңіз өнімдеріне туристік сұраныстың жоғары болғаны сонша, ол лобстер мен жеуге жарамды ұлулар популяциясына қысымның жоғарылауының негізгі факторына айналды. «Табиғи» құрылыс материалдарына ұмтылу көбінесе табиғи ресурстарды жойылу шегіне әкеледі. [2]

Жауапты туризмнің бақылаусыз өсуінен туындаған қауіп-қатерлерге және оның табиғи ортаға және жергілікті халыққа тигізетін жағымсыз салдарларына жауап іздеу нәтижесінде Дүниежүзілік туристік ұйымның, Дүниежүзілік саяхат және туризм кеңесінің бірлескен күш-жігері және Жер Кеңесі 1995 жылы «Саяхат және туризм индустриясы үшін 21 күн тәртібі» (Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry). Ол туризмді тұрақты дамыту үшін мемлекеттік департаменттерге, ұлттық туризм басқармаларына (ҰТА), салалық ұйымдар мен туристік компанияларға арналған нақты іс-қимыл бағдарламасын белгілейді.

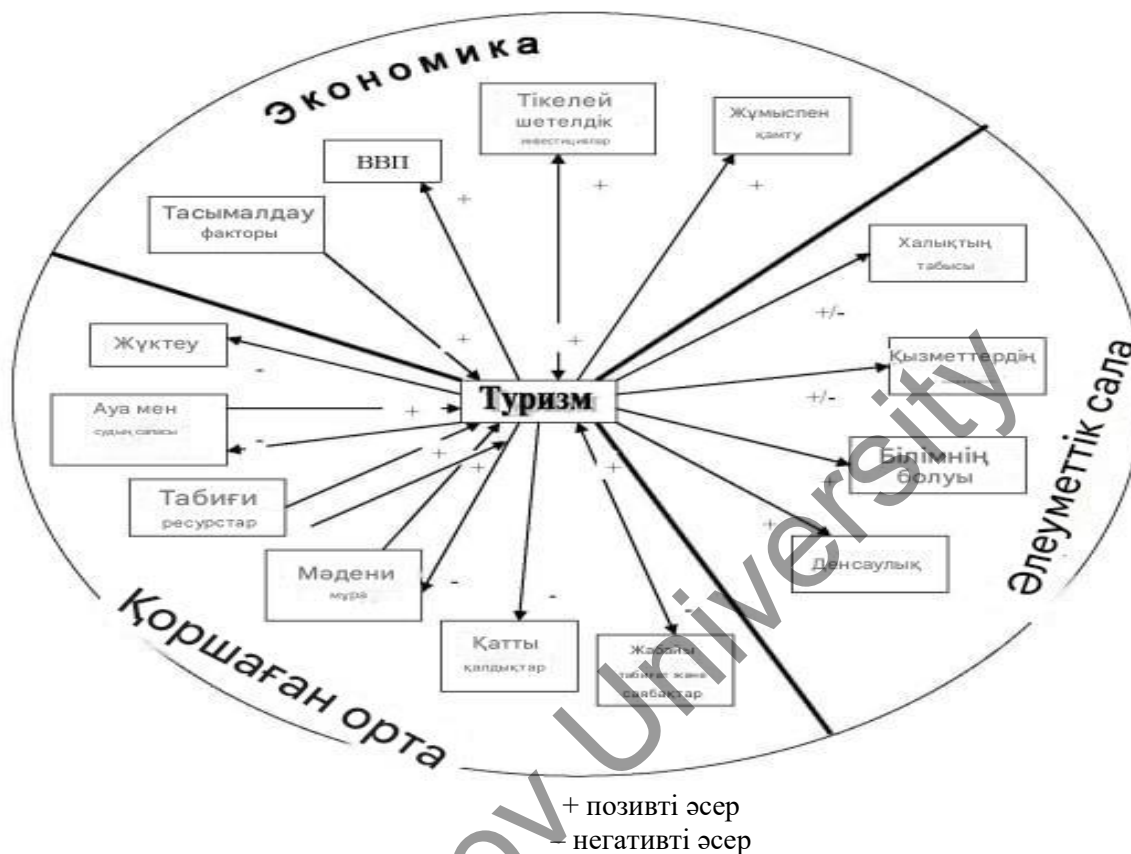
Құжатта туризмнің тұрақты дамуы туристік ресурстарға зиян келтірмей жүретін процесс ретінде түсініледі. Бұл олардың пайдаланылған жылдамдықпен жаңартылуын қамтамасыз ететін ресурстарды басқарумен немесе баяу жаңартылатын ресурстардан жылдам жаңартылатын ресурстарға көшумен мүмкін болады. 21 күн тәртібінде тұрақты туризмнің негізгі принциптері тұжырымдалған:

- саяхат және туризм адамдарға табиғатпен үйлесімділікке жетуге көмектесуі керек;
- саяхат және туризм экожүйелерді сақтауға, қорғауға және қалпына келтіруге ықпал етуі керек;
- саяхат және туризм тұрақты өндіріс пен тұтыну үлгілеріне негізделуі керек;
- саяхат және туристік қызметтер саудасындағы протекционизм саясатын ішінара немесе толық өзгерту керек;
- қоршаған ортаны қорғау туризмді дамыту процесінің құрамдас бөлігі болуы керек;
- туризмді дамыту мәселелері мүдделі азаматтардың (жергілікті тұрғындардың) қатысуымен, жергілікті деңгейде жоспарлау шешімдерімен шешілуі керек;
- мемлекеттер туристерге немесе туризм секторларына тікелей әсер етуі мүмкін табиғи апаттар туралы бір-бірін ескертуі керек және туризм әйелдер мен жергілікті тұрғындар үшін жұмыс орындарын құруға көмектесуі керек;
- туризмді дамыту жергілікті халықтардың мәдениеті мен мүдделерін қамтамасыз етуі және қолдауы керек;
- туризм және саяхат индустриясы халықаралық экологиялық құқыққа негізделуі керек.

Туризмнің тұрақты даму принциптері туризмнің жаһандық этикалық кодексінде де көрініс тапқан, оны әзірлеу жұмысын ЮНВТО сарапшылары 1997 жылы бастаған. Құжаттың преамбуласында жаһандық туризм индустриясының өкілдері, мемлекеттердің, аумақтардың делегаттары, ЮНВТО-ға мүше кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдар барлық халықтардың әлеуметтік таңдауын құрметтей отырып, демалу және саяхаттау құқығын жүзеге асыру шеңберінде жауапты, тұрақты және инклюзивті туризмді дамытуға жәрдемдесуді мақсат етеді және өз үлесін қосуға ниет білдірді.

Ұлттық және аймақтық туризмді жоспарлау бойынша БҰҰ мен ЮНВТО-ның әдістемелік ұсынымдарында туризм мен рекреацияның дамуын ынталандыратын негізгі себептердің үш тобы анықталған: 1) экономикалық сипаттағы себептер – туризм экономиканың тұрақты дамуына ықпал

етеді; 2) әлеуметтік себептер – туризм адамдардың рухани және дене күшін молайтуға, тарихи мұраны сақтауға, мәдениеттерді дамытуға және жақындастыруға, жаңа жұмыс орындарын ашуға, халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал етеді; 3) экологиялық себептер – туризм қоршаған ортаның сақталуына ықпал етеді. Сонымен қатар, туризм ресурстардың әртүрлі түрлерін кеңінен пайдаланатын сала болып табылады және дұрыс жоспарлау мен басқару болмаған жағдайда оның дамуы күрделі әлеуметтік-экономикалық және экологиялық проблемаларға әкелуі мүмкін. [3]

Сурет 1. Туризм мен тұрақты даму компонентінің өзара әсері.

Ескерту – автор [3] дереккөз бойынша құрастырылған

Йоханнесбургте өткен тұрақты даму жөніндегі Дүниежүзілік Саммитте (2002 ж.) Дүниежүзілік тұрақты даму тұжырымдамасын жүзеге асыру қоршаған ортаны тұрақты басқаруға бағытталған туризмді дамытумен тығыз байланысты екендігі атап өтілді. Бұл ретте туризмнің тұрақты дамуы үш құрамдас бөліктің бірлігін қамтамасыз етеді:

- 1) негізгі экологиялық процестермен үйлесімді туризм мен рекреацияны дамыту арқылы экологиялық тұрақтылық;
- 2) жергілікті экономиканың тиімді секторы ретінде туризмнен түсетін кірістің арқасында экономикалық тұрақтылық;
- 3) облыс халқының жұмыспен қамтылуы мен табысын арттыруға, тарих және мәдениет ескерткіштерін сақтауға, жергілікті бірегейлікті және қалыптасқан өмір салтын нығайтуға мүмкіндік беретін әлеуметтік-мәдени тұрақтылық. [4]

Жауапты туризм-бұл тренд емес, қажеттілік. Бұл болашақ ұрпақ үшін мәдени және табиғи мұраны қорғай отырып, туристер мен жергілікті қауымдастықтар арасында үйлесімді қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді. Пандемиядан кейінгі әлемде жауапты туризм тұжырымдамасы тек танымал бола бастады. ЮНВТО және басқа да халықаралық ұйымдар жергілікті қауымдастықтарды қолдауға және қоршаған ортаны қорғауға бағытталған білім беру бағдарламалары мен бастамаларын дамыту бойынша белсенді жұмысты жалғастыруда. ЮНВТО туризм саласындағы жетекші халықаралық ұйым ретінде туристік саланың барлық қатысушыларының тұрақты дамуы мен әл-ауқатын қамтамасыз ете отырып, осы принциптерді ілгерілетуде маңызды рөл атқарады.

Кесте 1.

Туризм мен тұрақты дамудың құрамдас бөліктерінің өзара әсері

Оң	Теріс
Экология	
<p>– саябақтар мен қорықтарды аралау, балық аулау және т.б. үшін алым түрінде алынған қоршаған ортаны қорғауға тікелей қаржылық жарналар;</p> <p>– ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды қолдау және дамыту;</p> <p>– жекелеген аймақтар мен елдердегі экономиканың табиғатты қажет ететін және экологиялық қауіпті секторларын экологиялық бағдарланған туризммен, оның ішінде ауыл шаруашылығы және экологиялық туризммен ауыстыру;</p> <p>– табиғатқа әсер етуді азайту;</p> <p>– тиімді пайдалану;</p> <p>кездесетін түрлер мен экожүйелерді қорғау және т.б.</p>	<p>– қонақүйлерді, бассейндерді және туристердің тікелей тұтынуын қамтамасыз ету үшін су ресурстарын қарқынды тұтыну;</p> <p>– туризммен және демалыспен байланысты тұрғын үйлерді, жолдарды, әуежайларды қарқынды салу және жер ресурстарын тұрғын үй инфрақұрылымын құру үшін құрылыс материалы ретінде пайдалану нәтижесінде жер ресурстарының тозуы және сарқылуы;</p> <p>– көліктің барлық түрлерімен халықаралық туристік ағынның өсуіне байланысты ауаның ластануының артуы;</p> <p>–көліктерден шудың ластануы;</p> <p>–биологиялық әртүрлілікке әсері;</p> <p>– жаңа туризм инфрақұрылымын салу есебінен энергия тұтынудың артуы;</p> <p>– курорттық кешендердің сәулеттік стильдері мен қоршаған табиғи ортаның сыртқы келбеті арасындағы сәйкессіздікке байланысты «эстетикалық ластану»</p>
Әлеуметтік-мәдени орта	
<p>– әлем халықтары арасындағы мәдени алмасуды қамтамасыз ету, жер бетінде бейбітшілікті нығайту;</p> <p>– жергілікті мәдениеттің әртүрлі фестивальдерін сақтау және дамыту арқылы жергілікті қауымдастықты нығайту және т.б.;</p> <p>– туризмді дамытпай қолжетімді болмайтын мемлекеттік қызметтер мен қолайлы жағдайлар жасау;</p> <p>– туризмді дамыту үшін тартымды факторлар ретінде мәдени-тарихи дәстүрлерді сақтау;</p> <p>психикалық және физикалық демалыс;</p> <p>– жұмыс орындарын құру және т.б.</p>	<p>– жергілікті мәдениетті коммерцияландыру нәтижесінде жергілікті бірегейлік пен құндылықтардың өзгеруі;</p> <p>– туристер мен жергілікті халық арасындағы экономикалық теңсіздіктен, туристердің мінез-құлқынан туындаған мәдени қақтығыстар;</p> <p>– вандализм, мәдени мұра объектілерін заңсыз әкету салдарынан мәдениетке зиян келтіру;</p> <p>– табиғи ресурстарды пайдаланудағы қақтығыстар;</p> <p>– бұқаралық туризмді дамыту нәтижесінде аумақтардың урбанизациялануымен байланысты қылмыстың дамуы;</p> <p>– еңбек жағдайларының өзгеруі, жұмысқа қабылдау және т.б.</p>
Экономика	
<p>– туризмді дамытатын аймақтарға түсетін кірістердің ұлғаюы (ДСҰ деректері бойынша туризм барлық елдердің 38%-ы үшін валюталық түсімдердің негізгі көзі болып табылады);</p> <p>– экономикаға мультипликативті әсер ету;</p> <p>– жаңа жұмыс орындарын құру;</p> <p>– инфрақұрылымды дамытуға инвестиция тарту және т.б.</p>	<p>– жергілікті бюджеттер (салық төлеушілер) есебінен жергілікті инфрақұрылымды дамытуға шығындарды ұлғайту;</p> <p>– туристер тарапынан негізгі тауарлар мен қызметтерге сұраныстың артуына байланысты бағаның өсуі;</p> <p>– туризмге экономикалық тәуелділік, туризм экономиканың негізгі секторы болып табылатын көптеген аймақтарға тән;</p> <p>– туристік индустрияға қатты тәуелді аймақтардағы туризмнің маусымдылығымен байланысты экономикалық мәселелер, «маусымнан тыс» жұмыссыздық;</p>

Ескерту – автор [3] дереккөз бойынша құрастырылған

Демек, жауапты туризм БҰҰ-ның Дүниежүзілік туристік ұйымының (ЮНВТО) императиві және оның қызметінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Мемлекеттердің, туристердің және салалық кәсіпорындардың бірлескен күш-жігері арқылы ғана процестің барлық қатысушыларына пайда әкелетін туризмнің тұрақты және этикалық дамуына қол жеткізуге болады. Жауапты туризм туристер мен жергілікті тұрғындардың мүдделері арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ете отырып, саланы қалпына келтіруге негіз бола алады.

Әдебиеттер тізімі

1. Экологиялық туризм туралы Квебек декларациясы / Біріккен Ұлттар Ұйымының Қоршаған ортаны қорғау бағдарламасы, Дүниежүзілік туристік ұйым. Квебек, 2002 ж.
2. Александрова, А.Ю. Халықаралық туризм: оқулық / Александрова, А.Ю.: Аспект Пресс, 2002 ж.

3. Шимова, О. С. Тұрақты даму: оқулық. жәрдемақы / О. С. Шимова. – Минск : РИПО, 2014. – 158 с.
4. Шимова, О.С. Тұрақты даму: оқулық. жәрдемақы / О.С. Шимова. Минск: БСЭУ, 2010 ж

МРНТИ 06.71.57

А.Қ. Кадырбек

Карагандинский исследовательский университет имени Е.А. Букетова,
Республика Казахстан, г. Караганда, aqgulimqdb@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА ШАРДАРИНСКОГО РАЙОНА ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Сфера туризма играет всё более значимую роль в мировой экономике, выступая одним из основных источников дохода и занятости для многих стран и регионов. Современные глобальные экономические изменения, такие как рост цифровизации, устойчивое развитие и экологическая ответственность, значительно влияют на развитие туризма и его инвестиционную привлекательность. В условиях глобальной конкуренции туристические дестинации должны адаптироваться и развивать стратегические подходы, направленные на привлечение туристов и инвесторов. Данная статья посвящена исследованию Шардаринского района в Туркестанской области как перспективной туристской дестинации.

Состояние туризма в Казахстане, на сегодняшний день, показывает стремительное восстановление и увеличение инвестиций, активно поддерживаемое правительственными инициативами. В 2024 году инвестиции в туризм выросли до 390,5 млрд тенге, что почти вдвое больше показателей прошлого года. Благодаря 61 инфраструктурному проекту, включающему развитие гостиниц, придорожных сервисов и специализированных туристических зон, государство существенно улучшает условия для привлечения как внутренних, так и иностранных туристов.

Правительством были предприняты программы, такие как субсидирование внутреннего туризма и программа KidsGoFree для семейных путешествий, которые направлены на повышение доступности и привлекательности страны для туристов. Среди значимых инфраструктурных проектов — улучшение условий на крупнейших туристических объектах: пляжных зонах Алаколь и Балхаш, на горнолыжных курортах и в культурных центрах Казахстана, что делает страну более конкурентоспособной на мировом туристическом рынке. Дополнительные ресурсы и усилия направлены на модернизацию транспортной и туристической инфраструктуры, а также на привлечение международных брендов гостиничного бизнеса и создания новых курортов в отдаленных регионах страны [1].

Туристская сфера в Туркестанской области, демонстрирует заметный рост и развитие. С 2022 по 2023 год количество туристов увеличилось на 25%, что связано с активным продвижением культурного и экологического туризма. Привлекательность региона обусловлена богатым историческим наследием, уникальными природными объектами, культурными достопримечательностями. На территории региона функционируют 1770 историко-культурных памятников, 72 лечебно-оздоровительных объекта, более 30 туристских маршрутов. Культурное наследие региона включает такие значимые памятники, как мавзолей Ходжи Ахмета Яссави в Туркестане, архитектурный шедевр XIV века, входящий в список Всемирного наследия ЮНЕСКО, мавзолей Арыстан-Баба, городище Отырар, комплекс Рабиги Султан Бегим, городище Сауран и другие объекты. Кроме того, на территории области находится множество природных достопримечательностей, такие как горы Угам и Каратау, заповедник Аксу-Жабаглы, Шардаринское водохранилище, минеральные источники Сарыагаш, пески Кызылкум, а также другие туристические объекты. В регионе проводится множество культурных мероприятий и фестивалей, которые способствуют привлечению туристов и популяризации местной культуры. Развитая инфраструктура, включая гостиницы и транспортные маршруты, создают благоприятные условия для дальнейшего роста туристического потока, укрепляя Туркестанскую область как перспективную туристическую дестинацию.

По данным Бюро Национальной статистики, в 2023 году было зарегистрировано более 300 объектов размещения, что свидетельствует о растущем интересе к региону. Ожидается, что к 2024 году количество туристов в Туркестанской области вырастет на 30%, что будет способствовать развитию экономики региона и созданию новых рабочих мест. Регион активно работает над улучшением